
Светлана В. Терзић*

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Ужицу

РУСКЕ ИМПЕРАТИВНЕ ПОСЛОВИЦЕ У ПОРЕЂЕЊУ СА СРПСКИМ (МЕТОДИЧКИ АСПЕКТ)

Апстракт: У овом раду се говори о руским императивним пословицама у настави руског језика. Студентима представља тешкоћу да усвоје све руске облике заповедног начина. Циљ рада је да се укаже колико се то учење може олакшати кроз увођење примера императивних пословица у наставу. Такав начин предавања заповедног начина подстиче и интересовање код студената за руско народно стваралаштво у коју је уткана животна мурост. Задатак рада је да укаже на сличност поука наведених пословица у руском и српском народном стваралаштву, а истовремено и на различитост императивних пословица у руском и српском језику. Ову врсту пословица груписали смо на основу истих животних ситуација два словенска народа. Резултат поређења показује да су императивне пословице скоро подједнако заступљене у руском и српском народном стваралаштву.

Кључне речи: *императивне пословице, начин образовања императива, руско народно стваралаштво, еквивалент, руска пословица, српска пословица.*

УВОД

Досадашња пракса обраде императива на факултетима показала је да је ово једна од граматичких партија које изазивају потешкоће у усвајању од стране студената. Иако се студенти са императивом упознају у средњим школама, када се на факултету са тиме поново сусрећу, они сами откривају нове информације у обради ове граматичке партије. Мишљења смо да се у средњој школи императив не обрађује довољно детаљно и систематично тј. да се мало времена посвећује увежбавању руских императивних облика. Стога је логично што се код студената јављају нејасноће и конфузија приликом усвајања свих начина образовања императива у руском језику. Тек када то усвоје, код њих се повећава заинтересованост за императивне облике у руском, поготово ако им све то презентујемо кроз примере из руског народног стваралаштва – руске пословице. Остаје ипак неспорна чињеница да се студентима прво морају систематично објаснити сви начини изражавања заповедног начина, а један од лако прихватљивих и занимљивих начина усвајања руских облика императива је презентовање императивних пословица.

* sv.terzic@gmail.com

ИМПЕРАТИВ

Императив или заповедни начин (повелительное наклонение) изражава вољу (молбу, наредбу) и образује се од основе садашњег или простог будућег времена. О начинима образовања императива детаљније је написано у граматицама руског језика Р. Маројевића (Маројевић, 2001: 30–33) и П. Пипера (Пипер, 2005: 183–187), а на заступљеност императива у руским пословицама укратко је указао Б. Тошовић (Тошовић, 1988: 311–312). Стога смо се ми определили да ову граматичку категорију приближимо студентима кроз анализу и систематизацију императивних пословица из руског народног стваралаштва у поређењу са српским.

Српски језик такође има доста императивних пословица и изрека у богатом српском народном стваралаштву. Сама та чињеница подстиче студенте на размишљање и трагање за српским еквивалентима руских пословица.

Пословице и изреке су одлика разговорног језика што доприноси развоју разговорне компетенције код студената. У стручној терминологији императивне конструкције нису заступљене, и зато, поред текстова струке са научним стилем језика, студенте истовремено треба анимирати да усвајају лексику разговорног језика, чиме обилује народно стваралаштво.

Начини образовања императива

Друго лице императива гради се помоћу наставка **-и** или помоћу нултог наставка. Облик другог лица множине императива образује се када се облику другог лица једнине додаје постфикс **-те**.

Начини образовања:

1. Глаголи, чија се основа садашњег (простог будућег) времена не завршава на *ј*, а у 1-ом лицу једнине садашњег времена имају наставак **-у(ю)** под акцентом, у императиву добијају наставак **-и** (друго лице множине помоћу постфикса **-те**):

взять:

возъм-у, возъм-ёшь – возъм-и! возъм-и-те!

сказать:

скаж-у, скаж-ешь – скаж-и! скаж-и-те!

говорить:

говор-ю, говор-ишь – говор-и! говор-и-те!

написать:

напиш-у, напиш-ешь – напиш-и! напиш-и-те!

Глаголи, чија се основа садашњег (простог будућег) времена завршава на групу сугласника такође добијају наставак **-и(-те)**:

достигнуть:	достигн-у	достигн-ешь	– достигн-и!	достигн-и-те!
кончить:	конч-и	конч-ишь	– конч-и!	конч-и-те!

2. Нулти наставак имају следећи глаголи:

а) Глаголи, чија се основа садашњег времена (простог будућег) завршава на *j*:

отвечать:	отвеча-ю	отвеча-ешь	– отвеча-й!	отвечай-те!
волноваться:	волну-ю-сь	вону-ешь-ся	– волнуй-ся!	волнуй-те-сь!

б) глаголи с инфинитивом на **-ить** и основном садашњег (простог будућег) времени на *j*, ако акценат код њих не пада на наставак у 1-ом лицу једнине садашњег (простог будућег) времена:

верить:	вер-ю	вер-ишь	– верь!	верь-те!
плакать:	плач-у	плач-ешь	– плачь!	плачь-те!
лечь:	ляг-у	ляж-ешь	– ляг!	ляг-те!

Императив се гради од оног вида основе који глагол има у другом лицу једнине садашњег (простог будућег) времена. Изузетак су глаголи са алтернацијом [к] → [č], [g] → [ž], чија се основа у императиву завршава [к'] и [g'] испред наставка *-i*: *пеки! помоги!* (испред нултог наставка сугласник је тврд: *ляг!*).

Специфичности у грађењу императива имају следећи глаголи:

а) Глаголи типа **давать/даю, вставать/встаю, узнавать/ узнаю** граде императив од основе проширене суфиксом *-va-*:

давать:	да-ю	да-ёшь	– давай!	давай-те!
вставать:	встава-ю	встаёшь	– вставай!	вставай-те!
устанавливать:	уста-ю	уста-ёшь	– устанавливай!	устанавливай-те!

б) глагол **дать** и од њега изведени глаголи граде императив помоћу наставка *-j* (графички **-й**):

дать:	да-м	да-шь	– да-й!	да-й-те!
создать:	созда-м	созда-шь	– созда-й!	созда-й-те!

в) глагол **есть** и од њега изведени глаголи имају у другом лицу императива исти облик као у другом лицу једнине садашњег (простог будућег) времени:

есть:	е-м	е-шь	– ешь!	ешь-те!
-------	-----	------	--------	---------

г) Глагол **ехать** гради императив од друге основе:

ехать: е-ду ед-ешь – поезжай! поезжай-те!

Остали глаголи изведени од глагола *ехать* (који имају префикс) граде императив од парног глагола несвршеног вида на **-езжать**:

приехать и приезжать: – приезжай! приезжай-те!

д) Глаголи типа **пить/пью** имају у императиву самогласник *е* испред сугласника *-ј* којим се завршава основа:

пить: пью пьёшь – пей! пей-те!
лить: лью лёшь – лей! лей-те!

У трећем лицу једнине и множине употребљавају се описни облици императива. Они се граде употребом речце **пусть** или **пускай** и трећег лица једнине или множине индикатива садашњег или простог будућег времена.

Пусть Николай отвечает.

Пускай дети забавляются игрушками.

Речца **да** има исту функцију и употребљава се у паролама и књишком стилу језика:

Да здравствует наша страна! *Да будет* свет!

Облик првог лица множине императива гради се на више начина:

а) од првог лица множине простог будућег времена додавањем постфикса **-те**: *пойдёмте!* *поедемте!*

б) од првог лица множине садашњег времена глагола одређеног кретања додавањем постфикса **-те**: *идёмте!*

в) употребом речце **давай, давайте** и првог лица садашњег или простог будућег времени: *давайте решим* задачу вместе!

г) употребом речце **давай, давайте** и инфинитива глагола несвршеног вида: *давайте строить!*

д) употребом првог лица множине садашњег или простог будућег времена индикатива (без личне заменице **мы**): *едем!* *поедем!* *будем веселиться!*

Употреба постфикса **-те** у учтивом обраћању је обавезна.

Значење императива може се исказивати инфинитивом или обликом прошлог времена множине.

Инфинитивом у функцији императива се исказује најстрожа заповест:

Сесть! Встать! Слушать!

Облик множине прошлог времена употребљава се у разговорном језику само од неких глагола:

Пошли! Поехали!

Императив од неких глагола несвршеног вида употребљава се за исказивање учтиве молбе (у српском језику у овом случају се употребљава императив глагола свршеног вида):

Садитесь! Проходите в кабинет, пожалуйста!

Облици императива глагола свршеног вида исказују већу категоричност: *сядьте! пройдите!*

РУСКЕ НАРОДНЕ ИМПЕРАТИВНЕ ПОСЛОВИЦЕ ИЗ РАЗЛИЧИТИХ ЖИВОТНИХ СИТУАЦИЈА

Познавање руског народног стваралаштва заузима посебно место у систему припреме наставника руског језика за предавање у српској средини. Изучавајући руски фолклор, студенти се упознају са почецима руске књижевности. Национална специфичност руског народног поетског стваралаштва, њене типолошке сличности и узајамне везе са фолклором других народа помажу да се дубље схвати историја, начин живота и национални карактер руског човека. Посебно треба истаћи васпитне могућности изучавања руског народног стваралаштва. Анализа пословица, изрека, загонетки помаже студентима да боље упознају везу усменог народног стваралаштва са животом народа.

Основни комуникативни задатак императивних пословица је савет или поука. Савет, који је саставни део пословице или изреке „изражава колективно искуство, створено трудом низа покољења, поткрепљено сталним понављањем животних ситуација. У овом случају савет је упућен не једном лицу, него сваком човеку и стиче важан значај за све, претвара се у реч народне мудрости” (Бељски, 1953: 112). Такве пословице одликују се семантичком специфичношћу у императивним изјавама: заповедни начин у датом случају служи не за подстрек у правом смислу (одређеној особи, са очекивањем повратне конкретне радње), већ за уопштено-лични исказ поучног карактера са смањеном подстицајном функцијом.

Ову врсту пословица груписали смо на основу различитих животних ситуација руског народа, ради лакшег разумевања и поређења са српским пословицама из истих области живота.

Друштвено-историјско народно искуство

(1) Русија и љубав према домовини

С родной земли – умри, не сходи. „Умри, али са своје земље не одлази.”

(2) Земља и сеоски послови

Мужик умирает собирайся, а земельку паши. „Селјак оре све до смрти.”

Держись за соху: она кормилица. „Држи се ранилице, она је хранитељка.”

Клади навоз густо – в амбаре не будет пусто. „Ако добро нађубриш – амбар неће бити празан.”

Больше землю удобряй – выше будет урожай. „Што више земљу нађубриш, летина ће бити богатија.”

Еквивалент: *Каква сетва, таква жетва.*

Сып коню мешком – так не будешь ходить пешком. „Сипај коњу цаком и нећеш ићи пешице; (Храни коња добро и неће те издати).”

Удобряй щедрей поля – наградит тебя земля. „Како нађубриш, тако ће те земља наградити.”

(3) Закон, суђење и судије

Перед богом ставь свечку, перед судьёю – мешок. „Пред Бога стави свећу, а пред судију цак.”

С сильным не борись, с богатым не судись. „Не бори се са јаким, а са богатим се не суди.”

(4) Религија и свештенство

Родись, крестись, женись, умирай – за всё денежки подай. „Рађај, крштавај, жени, умири, ал’ за све паре спреми.”

(5) Писменост и учење

Век живи – век учись.

Еквивалент: *Човек се учи док је жив.*

(6) Стара војна служба и ратови

Сам пропадай, а товарища выручай. „Сам погини, а друга спаси.”

Друг за друга **стой** – *выиграеш бой*. „Уз друга стој, добићеш бој”
(Добићеш битку, али само уз друга).

Животно-свакидашње народно искуство

(1) Бирање младе и прошевина

Не **бери** приданое – **бери** милу девицу. „Не узимај мираз – узми милу невесту.”

Еквивалент: *Бирај аго, што је срцу драго*.

Не **ици** красоти, **ици** доброты. „Не тражи лепоту, већ тражи доброту.”

(2) У туђој породици

Бойся тестя богатого, как чёрта рогатого. „Треба се бојати таста богатог, као ђавола рогатог.”

(3) Сиротињска и удовичка судбина

Шей, вдова, широкие рукава – *было бы во что класть небылые слова*. „Шиј удовице, широке рукаве, да у њих ставиш сва сплеткарења.”

(4) О способности и вредноћи, лењости и немарности

От скуки **бери** дело в руки. „Ако ти је досадно, узми па ради.”

Дерева **смотри** в плодах, а людей **смотри** в делах. „Древеће гледај по плодовима, а људе по делима.”

Еквиваленти: *По делу се човек познаје; Онолико човек ваља колико и како уради*.

Не за своё дело не **берись**, за своим делом не **ленись**. „Не петљај се у туђи посао, већ свој одради.”

Не **спеши** языком, **торопись** делом. „Не жури са речима, пожури са делом.”

Семь раз **отмерь** – один раз **отрежь**.

Еквивалент: *Сто пута мјери, а једанпут стрижи*.

Не **откладывай** на завтра, что можно сделать сегодня.

Еквивалент: *Што можеш данас, не остављај за сутра*.

Работай смелее – будешь жить веселее. „Ради што смелије, живећеш веселије.”

Сделал дело – гуляй смело. „Кад завршиш дело – иди смело.”

Готовь сани летом, а телегу зимой. „Спремај санке лети, а кочије зими”; (Сваку ствар припремај на време).

Куй железо, пока горячо.

Еквивалент: *Гвожђе се кује док је вруће.*

(5) Памет и глупост

Умнога пошли – одно слово скажи; дурака пошли – три скажи, да и сам за ним поди. „Пошаљи паметног и реци једну реч; пошаљи будалу – реци три речи, али и сам за њим пођи.”

Не спорь о том, чего не знаешь. „Не расправљај о ономе, што не знаш.”

Не спрашивай у старого, спрашивай у бывалого.

Еквивалент: *Није памет у годинама, него у глави.*

(6) О доброј и лошој речи

Не ножа бойся, а языка.

Еквивалент: *Гора је рана од језика, нег’ ли од ножа.* „Не плаши се ножа, него језика.”

На крепкий сук точи топор, на брань умей давать отпор. „За чврсти чвор треба ти оштра секира, а за прекор да имаш одбрану.”

(7) О срећи

Не родись хорош, пригож, родись счастлив.

Еквивалент: *Важно је срећан се родити.*

(8) Здравље, болест и смрт

Держи голову в холоде, живот в голоде, а ноги в тепле. „Држи главу у хладу, стомак гладан, а ноге у топлом.”

Живи просто – проживёшь лет сто. „Живи скромно – доживећеш сто.”

Любишь кататься – люби и саночки возить. „Ако хоћеш да уживаш, треба да се и помучиш.”

Народна практична филозофија

*Сколько волка не **корми**, он всё в лес глядит.*

Еквивалент: *Вук длаку мења, а ћуд никада.*

*Не **продавай** шкуры не убив медведя.* „Не продаји кожу, док не убијеш медведа.”

*Не **дразни** собаки – и лаять не будет.* „Не задиркуј пса и неће лајати.”

*Умел ошибиться – **умей** и поправиться.* „Ако си знао да погресиш, онда знај и да исправиш грешку.”

***Доверяй**, но **проверяй**.* „Веруј, али проверавај.”

*Хлеб соль **ешь**, а правду-матку **режь**.* „Хлеб и со једи, а голу истину скреши у лице.”

*Новых друзей **наживай**, а старых не **теряй**.* „Стичи нове пријатеље, а старе чувај.”

*Не **думай** как взять, а **думай** как отдать.* „Не мисли како ћеш узети, већ како ћеш вратити.”

*Чего себе не хочешь, того другому не **желай**.*

Еквивалент: *Што не желиш себи, немој ни другоме.*

*Не **говори** гоп, пока не перепрыгнешь.*

Еквивалент: *Скочи, па реци хоп.*

*Не **ищи** в другом правды, коли её в самом нет.* „Не тражи код другога истину, ако је сам немаш.”

*Если собираешься в путь, **бери** с собой хорошего путника.* „Ако се спремаш на пут, поведи доброг сапутника.”

*Не зная броду, не **суйся** в воду.* „Ако не знаш где је плитко, не иди у воду.”

*Не **учи** рыбу плавать, а собаку лаять.* „Не учи онога ко зна.”

*С огнём не **шутти**, а воде не **верь**.* „Са ватром се не шали, а води не веруј.”

***Ищи** ветра в поле.* „Свеједно, нећеш наћи (не треба ни да тражиш).”

***Поживи** подольше – так увидишь побольше.*

Еквивалент: *Што човек више живи, више зна.*

*Умел дитя родить – **умей** и научить.* „Ако си умео дете родити, онда га и научи; (Лако је дете родити – тешко га је васпитати).”

*Не **рой** яму другому, сам в неё попадёшь.*

Еквивалент: *Ко другоме јаму копа, сам у њу упада.*

Не бойся собаки, что лает, а бойся той, что молчит да хвостом вляет.

Еквивалент: *Пас који лаје не уједа.*

Не в свои сани не садись. „Не петљај се тамо где ти није место.”

УТВРЂИВАЊЕ УСВОЈЕНОГ ЗНАЊА КРОЗ СИСТЕМАТИЗАЦИЈУ ИМПЕРАТИВНИХ ПОСЛОВИЦА И ИЗРЕКА

Главни задатак оваквог начина предавања је да студенти усвоје све начине образовања императива у руском језику. Зато се од њих захтева да систематизују пословице и изреке према начину образовања. Предлажемо да се студенти поделе по групама према наставцима за образовање императива.

Прва група студената ће имати задатак да испише и научи напамет пословице и изреке које се граде наставком **-и**. На пример:

*Век живи, век учишь. Любишь кататься, **люби** и саночки возить. Сколько волка ни **корми**, он всё в лес глядит* и тако даље.

Друга група студената нека испише и научи напамет пословице и изреке које имају нулти наставак, а чија се основа завршава на *ј*. На пример:

*Куй железо, пока горячо. Не **рой** яму другому, сам в неё поподешь. Не **откладывай** на завтра то, что можно делать сегодня* и тако даље.

Трећа група студената ће пронаћи пословице и изреке које такође имају нулти наставак, али чији су глаголи с инфинитивом на **-итъ** и основном садашњег (простог будућег) времени на *ј*, ако акценат код њих не пада на наставак у 1-ом лицу јединице садашњег (простог будућег) времена. На пример:

*Семь раз **отмерь**, один раз **отрежь**. С огнём не шути, а воде не **верь**. **Готовь** сани летом, а телегу зимой* и тако даље.

За време читања пословица сви студенти (без обзира на групе) слушају и покушавају да пронађу еквивалент српским пословицама. Уколико нема еквивалента за руску пословицу, у том случају наставници им помажу да пословицу прведу на српски језик, заједнички тумачећи њену поуку.

ЗАКЉУЧАК

Студенти на факултетима су више упућени на језик струке у којима нема императивних облика, али они истовремено треба да се оспособе да разумеју и довољно упознају разговорни руски језик. Зато је у наставном плану увек неизоставна методичка јединица посвећена заповедном начину (императиву). Усвајајући императивне руске облике, студенти се сусрећу и са архаичним изразима јер су руске пословице, а и српске, стваране кроз векове. Учећи руске пословице, студенти се упознају са народном мудрошћу, начином размишљања руског и српског народа у различитим сегментима живота. Оваквим методичким поступком сматрамо да ћемо студентима, не само олакшати усвајање руских императивних облика, него ћемо им донекле проширивати знања везана за руско и српско народно стваралаштво. На наставнику је да процени колико часова је потребно издвојити у наставном плану и програму да би студенти ово успешно усвојили.

Литература

- Бельский, А. В. (1953). *Побудительная речь*. Учёные записки I МГПИИЯ, МГУ Москва.
- Даль, В. И. (2006). *Пословицы русского народа*, Астрель.
- Круглов, Ю. Г. (1981). *Русское народное поэтическое творчество*, Лењинград.
- Маројевић, Р. (1983). *Грамматика руског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Методика: *Методика преподавания русского языка как иностранного*, Руски језик Москва, 1990.
- Николић, В. и Межински, М. (1989). *Методика наставе руског језика са практикумом*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Пипер, П. (2005). *Грамматика руског језика*. Београд: Завет.
- Пирогова, Л. И. и Преображенска, М. П. (1980). *Уџбеник руског језика*. Москва: Издавачко предузеће „Прогрес”.
- Српска књижевност у сто књига (1957). *Антологија српских умотворина*, књига 7. Нови Сад: Матица српска и Српска књижевна задруга.
- Стефановић Карацић, В. (1965). *Српске народне пословице*. Сабрана дела Вука Карацића, књига IX. Београд: Просвета.
- Тошовић, Б. (1988). *Руска граматика*. Сарајево: Свјетлост ООУР Завод за уџбенике и наставна средства.
- Чичеров, В. И. (1959). *Русское народное творчество*. Москва.

Светлана В. Терзић

Универзитет у Крагујевцу, Педагошки факултет у Ужицу

РУССКИЕ ИМПЕРАТИВНЫЕ ПОСЛОВИЦЫ В СРАВНЕНИИ С СЕРБСКИМИ (методический аспект)

Анотация

В настоящей работе речь идёт о русских императивных пословицах в обучении русскому языку. У студентов появляются затруднения в овладении, всех форм повелительного наклонения. Цель настоящей работы – показать как включением русских пословиц в обучение можно это затруднение сделать более лёгким. Такой способ преподавания повелительного наклонения проявляет интерес у студентов к русскому народному творчеству, в которой представлена житейная мудрость. Задача настоящей работы состоит в том, чтобы указать на сходство советов приведенных пословиц в русском и сербском народном творчестве и одновременно на различие императивных пословиц в русском и сербском языках. Этот вид пословиц мы разделили по группам на основании одинаковых житейных ситуаций двух славянских народов. Результат сравнения показывает, что императивные пословицы почти одинаково представлены в русском и сербском народных творчествах.

Ключевые слова: *императивные пословицы, способ образования императива, русское народное творчество, эквивалент, русская пословица, сербская пословица.*